

ERDÉLYI MÚZEUM

LXIII. KÖTET

2001. 1–2. FÜZET

Az erdélyi fejedelmek és a lengyel trón

*

A zilahi kalandosok

*

Erdély 1849–1850 fordulóján

*

A ráhagyatkozó-eszmélődő gondolkodás
és a Ge-Stell értelmezése Martin Heidegger filozófiájában

*

A szuverenitás alakzatai

*

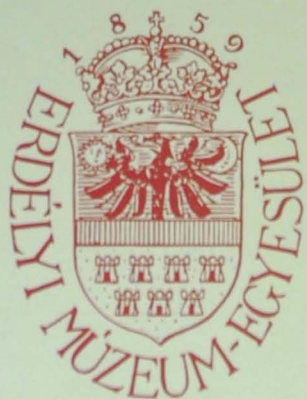
Műhely

*

In memoriam

*

Szemle

KOLOZSVÁR, 2001

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

nyerő románságot jellemezve Schramm úgy fogalmazott, hogy szertefűjt magokból is kerekedhet sűrű erdő.

A szerző szakmai érveinél, ha lehet, mondandója végkicsengése a tanulságosabb: a Kelet- és Közép-Európát megrázó népvándorlás kori kataklizma nyomán, a címadó dunai gátszakadást követő évszázadokban békés, töretlen helyi fejlődésről, népek és nyelvek zárt továbbéléséről illúzió beszélni. Nem örömteli körülmény, hogy ehhez az illúzióhoz, az albánok mellett, legtöbbször a román tudomány és kultúrpolitika meghatározó vonulatai ragaszkodtak, és ragaszkodnak ma is. Eleve reálisatlanné válik így az érdemi tudományos vita, miután – Schrammot

idézve – a román kutatók, akik részkérdésekben ugyan különböző nézeteket vallanak, ebben a vonatkozásban azonban külső szemlélő számára feltűnő egyetértést tanúsítanak, mivel a dákoromán kontinuitás elméletében egy modern állam területei igényeinek tudományos alátámasztását látják (278). Keves meggyőződés vezetői a recenzens tollát, mikor abbéli reményéről ír, hogy Schramm súlyos ítélete egyszer még igaztalanra és érvénytelenné válhat.

Benkő Elek

A középkori magyar történet két adatbázisáról

1. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa.

Database of Archival Documents of Medieval Hungary. Magyar Országos Levéltár, [Bp. 2001. 195 MB].

2. Engel Pál: Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457.

Középkori magyar genealógia. MTA Történettudományi Intézete, [Bp. 2001. 25,9 MB]

Az EM oldalain nemrégiben már bemutattuk a Magyar Országos Levéltár (MOL) két, CD-n megjelentetett adattárát, a *Mohács előtti oklevelek katalógusát* és a magyarországi *Királyi Könyveket* (EM LXII[2000], 3–4, 333–340). Ezúttal a Mohács előtti oklevelek kibővített és jelentős módosításokon átesett adatbázisáról, továbbá Engel Pál nagy fontosságú adatgyűjtéséről kívánunk hírt adni. Mindkettő – az óriási adathalmazra való tekintettel – ezúttal is CD formájában jelent meg. Megjegyzendő azonban, hogy 1999 óta folyamatosan haladt a magyarországi *Királyi Könyvek* feldolgozása is, és ennek eredményeképpen 2001 márciusában megjelent az elektronikus kiadás egy új, bővített változata, amely két különálló CD-n az első tizenhét kötet feldolgozását tartalmazza (*Királyi Könyvek 1–9. kötet 1527–1647*, illetve *Királyi Könyvek 10–17. kötet 1647–1688*). Jelen ismertetés azonban már nem terjed ki ez utóbbiak bemutatására, mert ezek esetében a keresőprogram semmit sem változott, „csak” a feldolgozott anyag sokszorozódott meg.

A *középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa* a korábbi oklevélkatalógus továbbfejlesztett utóda, ám új kezelőprogrammal rendelkezik, ugyanis a korábbi CD keresőszoftverével nem sikerült megoldani a bevitt adatok javítását (holott pl. a rosszul feloldott keltezők, kifejejtett tartalmi említések miatt erre nagy szükség volt). A most használt *Folio Views* nevű program lehetővé teszi az adatbázis folyamatos karbantartását, javítását. Ez azonban egy igen bonyolult, sokféle opcióval rendelkező program; ezen opciók teljes körű ismeretére általában nincs is szükség. A program használatáról egyébként a „Súgó” menü részletesen tájékoztat. Az oklevelek adatai a lemezen a levéltári proveniencia elvének megfelelően vannak elrendezve: nyitáskor a dokumentum-ablak bal oldalán „Szintek”-re tagolt tartalomjegyzék található, és itt találjuk meg a MOL Q szekciójában levő *Diplomatikai Levéltár* (DL) és az U szekciójában levő *Diplomatikai Fényképgyűjteményre* vonatkozó további információkat. Ezekon belül a következő egységek találhatóak: „Ország” (csak a DF-ben), „Intézmény”, „Állag”, „Oklevél”. Ezeket a +, ill. – jelekre kattintva

nyithatjuk ki vagy zárhatjuk be. Legegyszerűbben ezen tartalomjegyzék segítségével lehet közlekedni az adatbázisban (lásd az 1. képet). Keresősablont (űrlap) teszi lehetővé a könnyű és gyors keresést az adatbázisban („Keresés” menü). A keresés végrehajtása után a program kijelöli a találatokat; ezekre kattintva a kívánt szövegrészhez ugorhatunk.

Fontos előrelépés, hogy a DL és DF összesen mintegy 320 000 oklevélszövegének ún. azonosító adatain kívül (kelet, kibocsátó neve, a szöveg fennmaradási formája, megpecsételési módja, mai és régebbi levéltári jelzet) most már nagyszámú, mintegy 50 000 regesztát találhat meg a lemezen. Ezen a változaton a *Diplomatikai Levéltár 1341–1363*, valamint az 1421–1526 közötti okleveleink regesztaszövegei kutathatók; az 1438–1464 közötti évek regesztái pedig mutatózva vannak (azaz az oklevél-, ill. regesztabeli névalakhoz a könnyebb keresés érdekében hozzá van rendelve a mai névalak). Az időrendi mutatólapok gépre vitele nem folytatódott a korábbi CD megjelenése óta, hanem inkább a regeszták minél nagyobb tömegének a felvitele volt a cél. A lemezen megtalálható legmagasabb DL-szám a 108 190-es, a legmagasabb DF szám a 291 943-as. Néhány időrendi mutatócédula lemeze történő felvitele tehát továbbra is várat magára.

Jelenlegi formájában a kezelőprogram nagy hiányossága az, hogy a talált adatok (találati halmazok) időrendbe történő rendezését nem teszi lehetővé. Emiatt egyelőre még nem mondhatunk le a korábbi lemez további használatáról sem, a szerkesztők természetesen tervezik e (programbeli) hiányosság kiküszöbölését.

A lemez tartalma – a feldolgozott évkörökből – Jakó Zsigmond *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556)* című munkájának regesztáit is (Bp. 1990). Néhány fontos további forráskiadvány regesztáinak a CD-re történő rávezetését is tervbe vették, ezek a következők: Bors Iván: *A Justh család levéltára 1274–1525*. Bp. 1991. – Uő: *A szlavóniai és horvátországi pálos kolostorok oklevelei. = Levéltári Közlemények* III(1925), V(1927), XIII(1935). – Bors Iván: *A szentgyörgyi uradalom*

Mohács előtti oklevelei. I–II. (Somogy megye múltjából). Levéltári Évkönyv 9–10. Kaposvár 1978–1979. – Fekete Nagy Antal–Borsa Iván: *A Balassa család levéltára 1193–1526.* Bp. 1990. – Kumorovitz L. Bernát: *Veszprémi regeszták (1301–1387).* Bp. 1953. – Mályusz Elemér–Borsa Iván: *Zsigmondkori oklevéltár.* I–VI. Bp. 1951–1999. – Üök: *Szent-Ivány család levéltára 1230–1525.* Bp. 1988. – *A nagykállói Kállay-család levéltára.* I–II. Bp. 1943. Egy részük már digitálisan rögzítve van, és remélhetőleg a CD következő változata már tartalmazni fogja ezeket is. A lemezen megtalálható a DL néhány oklevelének, pecsétjének fényképe is (lásd a 2. és 3. sz. képet), a szerkesztők távlati célja pedig az, hogy ezek számát a további kiadásokban lehetőség szerint növeljék.

Önálló CD-n jelent meg Engel Pálnak a *Magyar középkori adattár* címet viselő adatgyűjtése. Ez két munkát tartalmaz: *Magyarország világi archontológiája (1301–1457)* és a *Középkori magyar genealógia.* Az első 1996-ban nyomtatásban már megjelent, és azóta nélkülözhetetlen segédeszköze a magyar mediovisztikai kutatásoknak. Az 1301 és 1457 közötti évek tisztségeit és a hivatalviselt személyek neveit, a hivatalviselés időhatárait tartalmazza. Adatsorai a középkori magyar politikai történet fő forrásai, hiszen a politikai rendszer működése, a belpolitikai fejlemények leginkább a tisztségviselők változásaiban tükröződnek. Együttal azonban személytörténeti (prozopográfiai) adattár is, és ezáltal a középkori politikai (és gazdasági) elit kutatásának alapjául is szolgál. Az összeállítás az ország főmértóságain (bároin) kívül tartalmazza az ispánokat, mindezek helyetteseit, udvari lovagokat, ifjakat, továbbá a várbirtokosokat, vármagyokat (várak szerint csoportosítva).

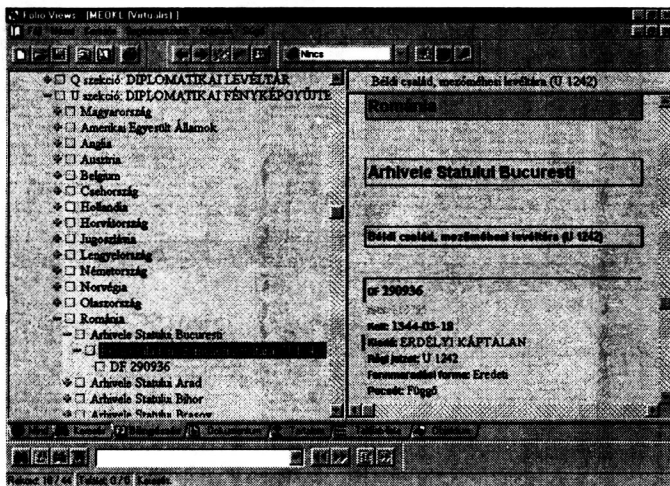
A genealógiai táblázatok a politikai szerepet játszó legfontosabb családok leszármazását tartalmazzák (lásd

a 4. képet). Birtoktörténeti adatokat itt nem találunk, ám ezek legfontosabbja megtalálható az *Archontológia* nyomtatott változatának névmutatójában. A munka azonban sokban meghaladja Karácsonyi száz évvel ezelőtt megjelent, máig nélkülözhetetlen klasszikus kézikönyvét (Karácsonyi János: *Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig.* Bp. 1900–1901), ugyanis sokkal több családot tárgyal, hasznosítja az elmúlt száz év forráspublikációit, továbbá a táblázatok nagy többségükben lefedik a XV. századot is (olykor a XVI. századra is kiterjedve). Hiánypótló voltát még inkább bizonyítja az, hogy – kéziratos formában – évek óta a magyar kutatók megbecsült segédeszköze.

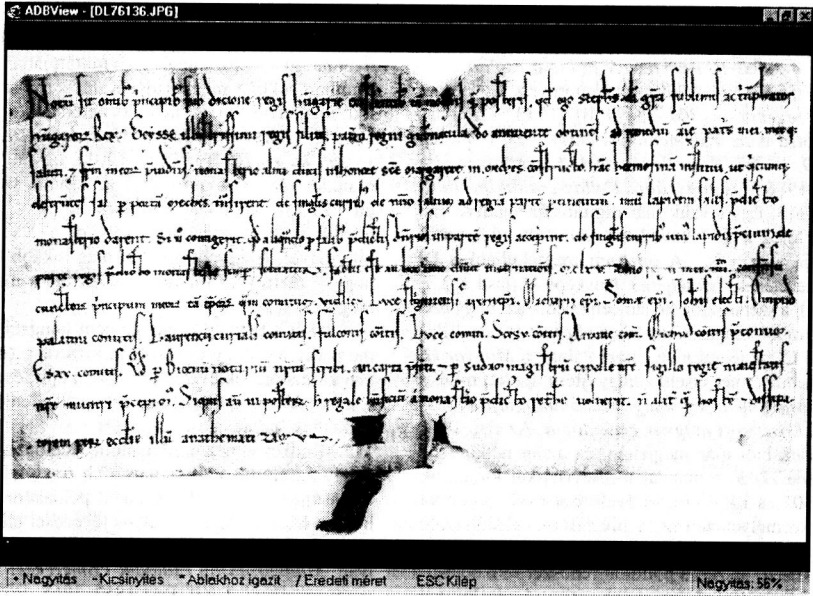
A két adatgyűjtés eléggé nem hangsúlyozható érdeme pedig az, hogy úgyszólván kizárólag (nagyobb részben kiadatlan) okleveles forrásokra épít, és emiatt adatai – a korábbi irodalom nagy részével ellentétben – megbízhatóak, pontosak.

Mindkét lemez az Arcanum Adatbázis kft. kiadása, amely az elmúlt időszakban több nagy adatbázist adott ki hasonló módon. (Ezek közül példaként elég megemlíteni a hiányosságai és súlyos tévedései ellenére is máig használt monumentális munkát, a „Nagyiván”-t (Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal.* I–XII. Pest 1857–1865; Pótlékkötet: Pest 1868) vagy a „Szinyeyi”-t (Szinyeyi József: *Magyar írók élete és munkái.* I–XIV. Bp. 1891–1914). Talán érdemes lenne tervbe venni néhány – ma már antikváriumban sem elérhető – fontosabb oklevéltár illyenszerű közzétételét is (pl. *Monumenta Hungariae Historica – Diplomataria* sorozat vagy a fontosabb családi vagy megyei, ill. városi oklevéltárak).

W. Kovács András

1. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Database of Archival Documents of Medieval Hungary. A tartalomjegyzék és a DF 290 936-os számú oklevelének azonosító adatai

2. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Database of Archival Documents of Medieval Hungary. III. István király 1165. évi oklevelének hasonmása (DL 76 136)

3. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Database of Archival Documents of Medieval Hungary. II. András király aranybullája 1221. évi oklevelén (DL 39 250)

Folio Views - [Genealógia [Virtuális]]

2. tábla: Lackfi

Hermán nem 2. tábla: Lackfi

Hermán nem 2. tábla: Lackfi

László (Lack) (lá. az 1. táblán)*
székelyispán
1323-1359 VI 2v
♠ I. N.
2. Margit, Szeri Pósa leánya 1355-59
Lackfi

1.-től:

István* erdélyi vajda 1326-1353 I 28 † 1353 XI 18 e.	Imre* † 1336 e. 1336-1351	Miklós*	Lack* 1336 † 1339 e.	Dénes* kalocsai érsek 1344-1355 II 2 † 1355 VI 8 e.	András* erdélyi vajda 1336-1359 X 10 † 1359 XI 10 e. ♠ Németi Ernőset 1353-65	Miklós* székelyi ispán 1336-1377 VI 27 † 1380 e.	
--	-------------------------------------	----------------	-----------------------------------	---	---	--	--

Dénes* erdélyi vajda 1343-1367 III 3 † 1367 III 25 e. simontornyai	Katalin* 1359-79 ♠ Megyesi Simon	Miklós* erdélyi vajda 1343-1368 IX 16 † 1369 II 17 e. döbrőlősi	Imre* nádor 1343-1376 IV 28 † utód nélkül ♠ Nagymarton Nő	István* nádor 1343-1397 † 1397 II 27 utód nélkül csáktornyai	László 1350-60	György* márcsói bán 1358-1393 † 1393 utód nélkül ♠ N. 1398 németi	Imre* 1358-1386	László* 1392-1418 † 1418 utód nélkül	László † 1398 ♠ Deugot 1398
---	--	--	--	---	--------------------------	---	---------------------------	--	---

Rekord: 351 / 753 | Tábla: 0 / 0 | Keresés:

4. Engel Pál: *Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Középkori magyar genealógia. A Hermán nembeli Lackfi család leszármazása (részlet)*

Egy régóta várt forráskiadás megjelenéséről

Kolozsvári harmincadjegyzékek (1599–1637).

Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közreadja Pap Ferenc. Buk.–Kvár 2000. 669 lap

Régóta várt kötet megjelenéséről adhatok végre számot, melyet immár néhány éve magam is szeretnék kézbe venni. Most ezt már a szélesebb olvasóközönség is megteheti.

Az egyedülálló forráskiadvány a Kolozsvár városában elvámolt árutételek jegyzékét közli a 17. század első feléből. Köszönet illeti a közreadót, hogy e nagy munkát elvégezte, hiszen a kötet javát, közel négy és fél száz oldalt a források teszik ki.

A források közlése mellett egy nagyobb lélegzetű tanulmánnyal is találkozhat a könyv iránt érdeklődő olvasó, mely áttekinti a harmincad történetét, összefoglalja és értékeli az adatokat.

A harmincad szedése királyi jog volt, majd a 16. század második felében az erdélyi fejedelemség is átveszi azt a jelentését, mely szerint a harmincadvám minden egyes behozott és kivitt áru értékének harmincad részét teszi ki. A harmincadhelyek létesítése fejedelmi jog volt, Kolozsváron 1599–1637 között ideiglenesen működött. Báthori Zsigmond annak fejében hozta létre, amiért a

vároستól többször is vett fel kölcsönt – ezért adta ki 1598. szeptember 3-án a harmincadhely működését megalapozó adománylevelet. 1637-ben I. Rákóczi György felülvizsgálta az addigi számadásokat, szerinte a város ekkor már visszakapta a kölcsön teljes összegét (5–6).

Báthori Zsigmond fejedelem adománylevele szerint a városnak kellett megszerveznie a harmincadhely működését, illetve a harmincadosok kirendelését (akiknek pontosan kellett elszámolniuk). Erre azért volt szükség, mivel a befolyt összegből különböző arányban részesedett a város és a mindenkorl fejedelem. A fejedelmi kincstárba az összeg egyharmada, a városhoz pedig a kétharmada folyt be a törlesztés végett. A ráeső részből a fejedelmi udvar a későbbiekben különböző kiadásokat fedezett: vásárlásokat, a református egyház támogatását, az iparosok fizetését.

Kedzethen a sáfárok, majd a harmincadosok – paritásos alapon egy magyar és egy szász – látták el a feladatot/hivatalt, a harmincadjegyzéket is ők vezették.